

SVETI PAVAO, PROGONJENI SUŽANJ KRISTOV (II)

Adalbert Rebić

Povratak u Antiohiju i prepirka s Petrom i Barnabom

Iz Dj ne doznajemo je li se kršćanska zajednica u Antiohiji opet sastala da sasluša Pavlov izvještaj o misijskom putovanju i da li se ona uopće radovala nad dolaskom Pavlovim (usp. Dj 18, 22). Naslućujemo da je Pavao naišao na stanovite neugodnosti u Antiohiji koje je Luka, član antiohijske Crkve, prešutio. Na primjer Pavlovu prepirku s Petrom Luka uopće i ne spominje!

Kršćanski su misionari u sukobima između židovstva i poganstva sve više ponirali u bit kršćanstva, dok su kršćanske zajednice koje nisu među poganima misionirale postepeno stagnirale živeći u okvirima svojih disciplinarnih odredaba. To je bilo vjerojatno i razlogom da se Pavao, prešavši prag Evrope, osjetio razvezanim od polazne kršćanske zajednice u Antiohiji. Došao je u sasvim nove prilike drugačije od onih u Palestini i Maloj Aziji (usp. Dj 16, 6—10).

Sukob s Petrom, o kojemu izvještava sam Pavao u Gal 2, 11—14, odigrao se upravo sada i ovdje.¹² Dolaskom Petrovim u Antiohiju antiohijska se crkvena zajednica počela postepeno stabilizirati, a dolaskom »ljudi iz zajednice Jakovljeve« (tj. iz jeruzalemske Crkve)¹³ koji su bili zagriženi judaisti započeo je opasni razvoj kojeg je posljedice mogao vidjeti samo jedan misionar iz poganstva kao što je to bio Pavao. Pavao je stoga morao zauzeti prema tim ljudima oštar i odlučan stav pa makar bio u pitanju i sam Petar, Kefa, kako ga Pavao uvijek naziva.

Prije nego su došli u Antiohiju »Jakovljevi ljudi«, Petar se družio s poganima i s njima zajedno blagovao vjerno zaključcima Jeruzalemskog sabora i u skladu s onim viđenjem u pogledu poganina Kornelija (Dj 10, 9—16; 11, 3), ali kad su došli u Antiohiju »ljudi iz Jakovljeve zajednice«, onda se Petar naglo promijenio i prestao se družiti kod stola s poganima obraćenima na kršćanstvo; tako je radio nešto dvolično i hinjeno. Ljudi

¹² L. Leconte, *Le drame d'Antioche (Pierre et Paul)*, *Bible et Terre Sainte*, 128 (1971), 2—5; O. Kuss, *Paulus, Die Rolle des Apostels in der theologischen Entwicklung der Urkirche, Auslegung und Verkündigung*, III, Regensburg, 1971; J. Eckert, *Die urchristliche Verkündigung im Streit zwischen Paulus und seinen Gegnern nach dem Galaterbrief, Biblische Untersuchungen*, 6, Regensburg, 1971; isti, *Paulus und die Jerusalemer Autoritäten nach dem Galaterbrief und der Apostelgeschichte*, Münster, 1972, str. 281—311.

¹³ Označivanje ovih judaista kao *hoi apo Iakobou* (Gal 2, 12), ljudi Jakovljevi, ne znači da su se oni pozivali na Jakova i djelovali u skladu s Jakovljevim ciljevima (usp. A. Wikenhauser, *Apostelgeschichte*, str. 145). Jakov nije bio ni židovski nacionalist ni vođa Judaista. Uostalom, u Antiohiji bi bilo besmisleno pozivati se na Jakova, budući da su judaisti jednom to već učinili »bez znanja i bez naloga Jakovljeva« (Dj 15, 24). Ovo označivanje stoga znači samo to da je Jakov bio predstavnik jeruzalemske crkvene zajednice. Usp. P. Gaechter, *Jakobus von Jerusalem*, str. 153 sl.

iz Jakovljeve zajednice očito nisu htjeli priznati zaključke Jeruzalemskog sabora, premda sam Luka veli da ih je »sva Crkva« prihvatila (usp. Dj 15. 22). Petrovo je ponašanje bilo dalekosežno i opasno: za njim su se povelili ostali Židovi i sam Barnaba, taj »čestiti muž, pun vjere i Duha Svetoga« (Dj 11, 24). Prijetio je raskol antiohijskoj zajednici koja je bila sastavljena od obraćenih pogana i obraćenih Židova! Pavao je svojim pronicivim duhom to uvidio. Petar nije sigurno mislio na dalekosežne posljedice svojega ponašanja. Zato se Pavao osjetio dužnim da se Kefi pred cijelom zajednicom u lice usprotivi (Gal 2, 11. 14): »Ako ti, Židov, poganski živiš, a ne židovski, kako možeš siliti pagane da se požidove?« (Gal 2, 14). Da su pogani postali ravnopravni članovi kršćanske zajednice, imamo zahvaliti Pavlu kojemu je jedinstvo Crkve bila stalna briga (usp. poslanicu Efežanima). A Petar, Kefa, opet je doživio trenutak svoje slabosti. Ne znamo kakav je bio ishod te Pavlove prepirke s Kefom. U poslanici Galaćanima Pavao prelazi na svoju temu koju obrađuje u poslanici. To je znak, da Pavlu nije stalo isticati svoje pobjede.¹⁴ Naslućujemo da je Kefa prihvatio opomenu Pavlovu i dvojica velikih apostola rastali su se u miru, jedinstvu i ljubavi.

Za Pavla je osobito ova prepirka imala loše posljedice: ona je naime članove antiohijske kršćanske zajednice koji su bili većinom pristaše Petrovi ogorčila (Gal 2, 13). Svaki je Antiohijac, čini se, osuđivao to da je Pavao nakon tri godine odsustva s tako neobičnim i ostrim tonom nastupio u zajednici nad kojom nije imao auktoritet i to još protiv Petra koji je bio Kefa, glava kršćanske zajednice u Antiohiji, pa makar i bio u ovom slučaju u pravu. Fanatični su judaisti, pridošlice iz Jeruzalema, bili ogorčeni nad tim Pavlovim postupkom i organizirali su protiv Pavla vrlo jaku špijunažu. Prilijepili su se za Pavla kao ilovača za cipele¹⁵ i slijedili ga svuda na njegovim putovanjima i unosili nemir u zajednice koje je on osnovao s mukom i znojem. Njegov je boravak bio u Antiohiji odsad neodrživ i zato Pavao sada prenosi svoju misijsku središnjicu u Efez, više se neće vratiti u Antiohiju. Dapače, nije više namjeravao ni ići u Jeruzalem (usp. 1 Kor 16, 3. 4.). Bio je sada posve sam i osamljen, ali i osamostaljen.

Prognanik u Efezu (godine 54—57)

Vez jedinstva: kolekta za kršćane u Jeruzalemu

Napustivši Antiohiju (Dj 18, 23), Pavao se preseli u Efez, metropolu Male Azije. Ovdje je ostao gotovo tri godine (Dj 20, 31), dok ga nisu prisilili događaji u Korintu da pođe u Korint i da ondje sprovede zadnju godinu.

Veza je s Antiohijom sada bila sasvim prekinuta; ovdje više nije nalazio ni duhovne ni materijalne potpore. Živio je od rada svojih ruku i od doprinosa koje su mu slala braća iz grada Filipi. »Nijedna mi se Crkva nije pridružila glede izdataka i primitaka, doli vi jedini!« (Fil 4, 15;

¹⁴ P. Gaechter, *Petrus in Antiochien, Zeitschrift für katholische Theologie*, 72 (1950) 177—212, misli da je Pavao tu izgubio s Petrom pravo i podlegao.

¹⁵ Ph. Seidensticker, *Paulus, der verfolgte Apostol Jesu Christi*, str. 52—53.

usp. 2, 25).¹⁶ Ipak nikada se nije pozivao na svoje pravo da ga članovi kršćanskih zajednica koje je on osnovao uzdržavaju, nego se sam uzdržavao radom svojih ruku. Korinćanima piše: »Druge sam crkve plijenio, od njih primao potporu da bih mogao vama služiti. I dok bijah u vas, premda u oskudici, nikome nisam bio na teret. U oskudici su mi pomogla braća koja dođoše iz Macedonije. U svemu sam se čuvao da vam ne budem težak, a i čuvat ću se« (2 Kor 8—9); »Moj odgovor mojim tužiteljima jest ovaj: Zar nemamo prava jesti i piti? Zar nemamo pravo ženu voditi sa sobom, kao i drugi apostoli i braća Gospodnja, i Kefa? Ili samo ja i Barnaba nemamo pravo ne raditi rukama... Ali nismo se poslužili tim pravom, nego sve podnosimo da ne bismo postavili kakvu zapreku Evanđelju Kristovu« (1 Kor 9, 3—6. 12).

Ako uzmemo u obzir sva ta razočaranja koja je Pavao morao doživjeti nad judaistima koji su ga proganjali i rušili mu svugdje njegov auktoritet, onda nas iznenađuje kako je s velikim marom Pavao skupljao po svojim kršćanskim zajednicama kolektu za siromašne kršćane u Jeruzalemu. Bila je to veličina zrele osobe, koja se sasvim suživjela s Kristom. Ta kolekta koju je Pavao skupljao u Galaciji, Ahaji i Macedoniji (usp. 1 Kor 16, 1 sl; 2 Kor 8, 1 sl.; 9, 1 sl; Rim 15, 25—28) postaje vez jedinstva između svih kršćana (Rim 16, 26), osobito između Jeruzalema i pavlovskog misijskog područja. Ova kolekta ne znači priznavanje vrhovništva Jakovljeva nad sobom, nego je to čisto katolička stvar velikog apostola koji je unatoč tolikim neugodnostima što ih je doživio od judeokršćana iz Jeruzalema htio sačuvati vezu i iskrenu ovisnost o pracrkvi u Jeruzalemu. Posebno značenje dobiva ta kolekta zato što je Pavao skuplja baš u vrijeme kad od judeokršćana, koji zlorabe ime Jakova i Kefe i u njihovo ime nastupaju protiv njega kao propovjednika među poganima, doživljava velike neugodnosti.¹⁷

Apostolova sudbina u Efezu (prema 1 Kor)

Pavao je već prije jednom navratio u Efez, kad je putovao iz Korinta prema Jeruzalemu, i tu održao jednu propovijed u sinagogi u subotu. Molili su ga da ostane kod njih, no htio je poći pod svaku cijenu u Jeruzalem, a u Efezu je ostavio Priscilu i Akvilu koji su mu u Efezu pripremili misijsku središnjicu. Efežanima je obećao vratiti se, »ako Bog da!« (Dj 18, 19—21). Kad je sada Pavao došao u Efez, u Efezu je već postojala mala zajednica kršćanske braće (Dj 18, 24—28). Luka opisuje Pavlovo djelovanje u Efezu u Dj 19, 1—40, ali ne tako opširno kako bi trebalo.

Pavao je smatrao Efez vrlo plodnim i vrlo važnim poljem rada: »Jer vrata mi se otvoriše velika i uspješna, (a protivnika mnogo)« (1 Kor

●
¹⁶ J. Richter, *Die Briefe des Apostel Paulus als missionarische Sendschreiben*, Gütersloh, 1929, str. 19 sl.

¹⁷ O kolekti vidi K. Prümm, *Diakonia*, II, str. 1—85; E. B. Allo, *La portée de la Collecte pour Jérusalem dans les plans de Saint Paul*, *Revue Biblique*, 45 (1936), 529—537. Značenje kolekte kao vez jedinstva Crkve ističe i R. Schnakenburg, *Die Kirche im Neuen Testament, Quaestiones disputatae*, 14., Freiburg-Basel-Wien, 1961, str. 75.

16, 9). Efez je bio idealno misijsko središte: iz njega Pavao šalje svoje učenike, kršćanske propovjednike, u obližnje gradove po Maloj Aziji (a bilo ih je oko 500) koji tu osnivaju kršćansku zajednicu.¹⁸ Tako Efez postaje središte jedne velike i vrlo plodne kršćanske pokrajine kojoj je Pavao »vođa« i »glava«. Na žalost, Luka ispušta mnogo toga iz ovog razdoblja Pavlova djelovanja što bi povjesničara jako zanimalo. Pavao je počeo propovijedati u židovskoj sinagogi i Židovi su ga s veseljem primili, ali su ga ubrzo na smrt zamrzili. Pavao je nakon tri mjeseca morao prekinuti sa sinagogalnom zajednicom (Dj 19, 8s). Luka nam je o tome u Dj premlao napisao. Uopće sve Pavlovo djelovanje u Efezu kao da je obavljeno velom šutnje. Ustvari, u Efezu morali su se odigrati događaji koji su i Pavla i njegovo misijsko djelovanje stavili u veliku opasnost. To najviše doznajemo iz 1 Kor koju je Pavao napisao u zadnjim tjednima svojega boravka u Efezu. Pavao piše da je »svakog časa izložen opasnostima«. »Dan za danom umirem, tako mi slave vaše, braćo, koju imam u Kristu Isusu, Gospodinu našem! Ako sam se po ljudsku borio sa zvijerima u Efezu, kakva mi korist?« (1 Kor 15, 31. 32). Pavao aludira na neku smrtnu opasnost u Efezu: izgleda, da je bio bačen pred zvijeri.

Dakle, uz velike uspjehe imao je i mnogo protivnika prema kojima ona afera s Demetrijem bijaše još relativno bezopasna. Pavao je potišten, poražen: »Jer Bog je, čini mi se, nas, apostole, prikazao posljednje, kao na smrt osuđene, jer postali smo prizor svijetu, i anđelima, i ljudima — mi ljudi poradi Krista, vi mudri u Kristu; mi slabi, vi jaki; vi čašćeni, mi prezreni; sve do ovoga časa i gladujemo, i žeđamo, i goli smo, i pljuškaju nas, i beskućnici smo, i patimo se, radeći svojim rukama. Proklinjani blagoslivljamo, proganjani ustrajavamo, pogrđivani tješimo. Kao smeće svijeta postadosmo, svačiji izmet sve do sada« (1 Kor 4, 9—13). Ovaj opis o opasnostima s kojima se Pavao u Efezu suočavao izgleda drugačiji, drastičniji, nego onaj Lukin u Dj 19.

Briga oko propovijedanja evanđelja u Korintu i u Galaciji (Fil)

Pavao je vjerojatno u Efezu bio uhićen i stavljen u zatvor. O tome Luka ništa ne govori, pa ni Pavao kad poslije govori predstojnicima efeške Crkve u Miletu na svom putu u Jeruzalem (Dj 20, 18—35). Ali ipak on u tom govoru aludira na nešto kao zatvor (usp. Dj 20 18. 19). I doista: u 2 Kor koju je napisao odmah po dolasku iz Azije u Macedoniju spominje »česte zatvore« (2 Kor 11, 23). Danas mnogi¹⁹ drže da je upravo za vrijeme efeškog zatvora Pavao napisao poslanicu Filipljanima u kojoj se zahvaljuje za pomoć koju su mu poslali preko Epafrodite. Zahvaljuje im se što su se sjetili njegove teške situacije u kojoj se nalazi (Fil 4,

¹⁸ Iz nz. spisa doznajemo za ove gradove u ovom dijelu svijeta: Kolos, Laodiceja, Hierapolis, Milet, Troa, Smirna, Pergamon, Tiatira, Sardes, Filadelfija.

¹⁹ Prije su gotovo svi egzegete stavljali poslanicu Fil u rimsko zatvoreništvo. Međutim, danas mnogi smatraju to nemogućim iz više razloga (A. Wikensauer, *Einleitung in das Neue Testament*, Freiburg, 1953, str. 311). Prvi je iznio hipotezu o efeškom zatvoreništvu apostola Pavla A. Deissman (*Paulus*, 1897). Danas mnogi egzegete tu hipotezu smatraju sasvim sigurnom tezom: P. Feine

10—20). Pavao nosi okove radi Krista i Evanđelja Kristova (usp. Fil 1, 13). Pavao ozbiljno shvaća novu situaciju i računa na skorbu smrt (1, 19—26; 2, 17). Ipak, on je raspoložen i pun pouzdanja. Njegov je proces očito dobro napredovao i zato misli uskoro ostaviti Efez i stići u Filipe (1, 26; 2, 24). Ti se podaci mogu odlično dovesti u sklad s Dj 19, 21—22 i 1 Kor 16, 10. To zatvoreništvo moglo je biti negdje potkraj efeškog boravka godine 57.

Unatoč tome što je Pavao u zatvoru, propovijedanje se Evanđelja nastavlja: »A većina braće u Gospodinu ohrabrena mojim okovima još se više usuđuje neustrašivo propovijedati Riječ« (Fil 1, 14). I opet nešto što Pavla užasno boli više no okovi koje nosi: »Neki propovijedaju Krista iz zavisti i nadmetanja« (1 15—18). Ti su propovjednici pravovjerni, ali se protive Pavlu, uskraćuju mu pravo propovijedati i time mu otežavaju okove (zatvoreništvo). Oni naprotiv koji propovijedaju iz »dobre volje« znadu da je Pavao ovdje postavljen »za obnovu Evanđelja« (1, 16). To što mu se neki protive i nadmeću se i zavidni su Pavao ne uzima preozbiljno; kao da mahne rukom i reče: »Pa što onda? Glavno je da se Krist propovijeda bilo himbeno bilo istinito.« I Pavao se raduje i radovat će se upravo zato, jer se Evanđelje propovijeda (1, 18). No pažljivi će čitalac ipak primijetiti da Pavlu baš nije svejedno kako se Evanđelje, Krist, naviješta.

U Efezu nastaje slična situacija kao što je nastala u Korintu gdje su se različite stranke koje su se krile pod plašt velikih apostola Petra, Pavla i Apolona²⁰ međusobno nadmetale, a Petrova i Apolonova stranka Pavlu su rušile auktoritet i zagorčavale život. Stranka koja se služi imenom Petra kao svog vođe sastavljena je uglavnom od fanatičnih Židova obraćenih na kršćanstvo, judaista ili judeokršćana. Ti su Pavla na smrt mrzili i smatrali ga heretikom i otpadnikom ne samo od židovstva nego i od Krista. Ti su judaisti previše naglašavali Zakon, obrezanje, subotu i ostale stare tradicije, a Pavao je unosio novine i prilagođavao se ljudima kojima je Evanđelje propovijedao: »Bijah Židovima Židov, da Židove steknem; onima pod Zakonom, kao da sam pod Zakonom — premda ja nisam pod Zakonom — da one pod Zakonom steknem; onima bez Zakona, kao da sam bez Zakona — premda nisam bez Božjega Zakona, nego u Kristovu zakonu — da steknem one bez Zakona; bijah nejakima nejak da nejake steknem. Svima bijah sve, da pošto-poto neke spasim.

— J. Behm, *Einleitung in das Neue Testament*, Leipzig, 1936, str. 175—176; P. Benoit, *La Sainte Bible* (Introduction), Paris, 1949; W. Michaelis, *Die Datierung des Philipperbriefes*, Gütersloh, 1933; isti. *Die Gefangenschaft des Paulus in Ephesus*, Gütersloh, 1925; Dibelius — Kümmel, *Paulus*, str. 75; P. Gaechter, *Introductio*, str. 204 sl. (»verisimilius«); Robert — Feuillet, *Introduction à la Bible*, II, Tournai, 1959, str. 485 (članak napisao L. Cerfaux; J. Schmid, *Zeit und Ort der paulinischen Gefangenschaftsbrieife*, Freiburg, 1931; usp. i B. Brinkamann, *Num S. Paulus Epfesi fuerit captivus*, u *Verbum Domini*, 19 (1939), 321—332.

²⁰ O strankama u Korintu: W. Bieder, *Paulus und seine Gegner in Korinth*, *Theologische Zeitschrift*, Basel, 17 (1961), 319—333; G. Friedrich, *Die Gegner des Paulus im 2. Korintherbrief*, *Festschrift zu O. Michel*, Leiden-Köln, 1963, str. 181—215; Fitch W. O., *Paul, Apollos, Cephas*, *Christ. Studies in Texts I Cor 1, 12*, *Theology*, London, 74 (1971), 18—24.

A sve činim poradi Evanđelja!« (1 Kor 9, 19—23). No takvo elastično Pavlovo prilagođavanje raznim mentalitetima ljudi staroga svijeta judaistima koji su držali do ljudskih tradicija više no do Božje volje kojom Bog želi spasiti sve ljude (usp. 1 Tim 2, 3, 4) i koji su bili u biti židovski nacionalisti nije se svidjelo. Prema svršetku poslanice Filipljanima pojavljuju se oštri tonovi protiv tih judaista koji su ometali njegov rad u Korintu, u Galaciji i općenito po Maloj Aziji: »Čuvajte se pasa! Čuvajte se zlih radnika! Čuvajte se raskola!« (3, 2). U Poslanici Galaćanima on će s njima ozbiljno obračunati. Posljednjih mjeseci Pavlova boravka u Efezu sve se više osjeća hajka »tih pasa«, judeokršćana iz Antiohije i Jeruzalema.

Iz poslanice Filipljanima, koja nam predstavlja važan dokument za poznavanje Pavlova mukotrpnog života u godini 57. u Efezu, doznajemo kako se oko Pavla steže obruč neprijateljstva s dviju strana, sa zapada i s istoka: iz Korinta »Kefini ljudi«, a s istoka, iz Galacije, judaisti odnosno judeokršćani. Premda se te skupine ljudi nisu sasvim slagale u svojim ciljevima, ipak jedno im je bilo zajedničko: nastojali su srušiti auktoritet Pavla kao apostola i onemogućiti mu daljnje propovijedanje Evanđelja. Tako su pogodili Pavla na najosjetljivijem mjestu.

Dvostruka nevolja: uvrede u Korintu, pokušaj ubojstva u Efezu

Sad je već bilo nemoguće Pavlu planski u Efezu raditi. Morao je spasiti ono što je sagradio. K tome se i u Korintu događaji po Pavla i po Kristovo Evanđelje loše odvijaju. Timotej mu je donio vrlo loše vijesti (1 Kor 4, 17; 16, 10). Pavao se osjećao dužnim posredovati. Iz nama nepoznatih razloga došlo je do napetosti između jednog dijela članova korinthske zajednice i Pavla kojom ga je zgodom neki »zanesenjak« (»Hitzkopf« — Meinertz) žestoko uvrijedio (usp. 2 Kor 2, 5—11). Pavao je pojurio u Korint da sredi odnose u zajednici. Nije uspio. Vratio se natrag u Efez i napisao poslanicu Korinćanima »u velikoj tjeskobi i s mnogim suzama« (2 Kor 2, 3; 12, 8) i poslao je po Timoteju Korinćanima. Tom je poslanicom htio izmiriti duhove. S nemirom u srcu i s nadom u uspjeh u isti čas očekivao je ishod tog pokušaja izmirenja (2 Kor 2, 13; 7, 5, 7). No poslanika više nije dočekao u Efezu, jer je morao iz Efeza pobjeći, budući da se situacija razvila do neizdrživosti. Izgleda da su u tim posljednjim danima njegova boravka u Efezu, pošto se vratio iz zatvora i opet iz Korinta, Židovi skovali urotu protiv njega da ga ubiju (tako J. Schmid). On piše: »Ne bismo, doista, htjeli, braćo, da ne znate za nevolju koja nas je snašla u Aziji. Bijasmo prekomjerno, preko snage, pretovareni te smo već strepili i za život. Ali u sebi prihvatismo i smrtnu osudu da se ne bismo uzdali u sebe, nego u Boga koji uskrisuje mrtve« (2 Kor 1, 8). U tim teškim časovima života Pavao ima neuzdrmanu vjeru u Boga koji spašava, uskrisava mrtve (usp. 1 Kor 15, 23): uvjeren je da će ga Bog spasiti (usp. 2 Kor 1, 9—11; usp. 2 Sol 3, 2; Rim 15, 30 s). Progonstva u Efezu Pavao je sažeo u 2 Kor 11, 26 u ovu kratku rečenicu: »Opasnosti od mog naroda, opasnosti od lažne braće!« Pavla su progonili Židovi (»moj narod«), judeokršćani iz Jeruzalema i Antiohije i Kefini ljudi (»lažna braća«).

U brizi za sve zajednice (godine 57—58)

Posljednja godina Pavlova djelovanja prije uhićenja u Jeruzalemu (godine 58) ispunjena je velikim nemištom. Pavao potjeran iz svoje sredine, »beskućnik« (usp. 1 Kor 4, 11), neprekidno putuje po Macedoniji, Iliriji i po Ahaji (usp. Rim 15, 19). Brine se za sve zajednice koje je osnovao. Tu brigu odražavaju poslanice koje je u to doba napisao: 2 Kor, Gal i Rim. Te poslanice pokazuju, kako je Pavao u progonstvima sazeo i u Kristu se ojačao. Nalazimo se na vrhuncu unutarnjeg, duhovnog razvoja tog velikog apostola kršćanstva.

Briga za Korint (2 Kor) i za Galaciju (Gal).

Tito kojega je Pavao poslao u Korint uspio je prilično srediti odnose u zajednici. Istina, osobni Pavlovi neprijatelji postali su još žešći, ali su ostali članovi kršćanske zajednice bili gotovo sasvim Pavlu privrženi. Njegovi su ga neprijatelji i dalje klevetali i proglašavali opasnim za vjeru, no članovi zajednice nisu više u te klevete vjerovali.

Na tim stalnim proputovanjima kroz Macedoniju, Ahaju i Ilirik Pavao doživljava »od izvana borbe, od iznutra tjeskobe«. Ali on je »pun utjehe, izobiluje radošću uza svu nevolju« (2 Kor 7, 4). Htio je osobno doći u Korint da obrani i učvrsti svoj auktoritet. Zato im piše pismo (2 Kor) da njime pripravi dolazak. U osobito osjetljivoj situaciji u Korintu on se preko 2 Kor pokazuje kao brižni otac, otac pun ljubavi, koji je primio vlast »na izgradnju a ne na razaranje« (2 Kor 13, 10).

Stiže u Korint nekako u jesen 57. g. i ostaje u Korintu tri mjeseca (Dj 20, 2. 3). Luka je taj Pavlov boravak u Korintu sazeo u svega dva retka. No u tom vremenu i u tom gradu napisao je Pavao dvije velike poslanice, Galaćanima i Rimljanima, koje nam uvelike pomažu da upoznamo Pavlov život u tim mjesecima 57/58. godine.

Poslanica Galaćanima odražava strastvenu Pavlovu borbu za neovisnost svoga Evanđelja oslobođena od Zakona i za priznanje naslova »apostol« (Gal 2, 1—10). Pavla boli što su njegove ljubljene zajednice koje je inače nazivao »moja kruna i moja radost«, »moja slava pred Bogom« (Fil 4, 1; 1 Sol 2, 19; 2 Kor 1, 14) sada tako brzo potpale pod utjecaj njegovih protivnika, judaista: »O bezumni Galaćani, tko li vas opčara?« (Gal 3, 1), »Ne znam što bih s vama« (4, 20). Već su preuzeli židovski kalendar (4, 10) i postojala je ozbiljna opasnost da se dadnu obrezivati. No otpad još nije bio učinjen (1, 6; 4, 11. 19s 21). Pavao ih u trudovima ponovo rađa (4, 19). Da li je Pavao svojom poslanicom uspio, ne znamo.

U poslanici Rimljanima Pavao raspravlja s judaistima. Ova je poslanica plod dubokog Pavlova razmišljanja o opravičenju i o spasenju, plod osobnih doživljaja i borbe da se shvate putovi Božji (Rim 11, 33 sl). Čitava je poslanica prožeta dahom diskusije protiv Židova i kršćanskih judaista.

U 2 Kor Pavao se bori za svoje »apostolstvo«. U Korintu su mu naime judeokršćani osporavali naziv »apostol«. Judaisti su smatrali pojam »apostol« časnim naslovom koji mogu prisvajati samo Dvanaestorica koji

su s Isusom boravili od krštenja njegova u Jordanu pa do njegova uznesenja na nebo (Dj 1, 22).²¹ A Pavao nije s Isusom boravio, nije bio Isusov učenik. On je bio kršćanin druge generacije koja je primila kršćansku predaju od Isusovih učenika i predala je trećoj generaciji, koja je došla nakon njih. U Antiohiji je Pavao zajedno s Barnabom, Simonom, Nigrom, Lucijem i Manahanom bio ubrojen među »proroke i učitelje«, »propetaj kao didaskaloj« (Dj 13, 1), a ne među apostole (»apostoloi«). Luka pridaje naslov »apostol« i u Evanđelju i u Djelima samo onima koji spadaju u krug Dvanaestorice (Lk 6, 13—16; Dj 1, 13. 21—26). Zadaća je tih Apostola bila biti svjedocima Kristova uskrsnuća i propovijedati Evanđelje (Dj 1, 22). Isus ih je sam u tu svrhu opskrbio vlašću da propovijedaju i istjerivaju demone i liječe bolesne (usp. Mk 3, 14—19; 6- 7—13; Mt 10, 1—4. 5 ss; Lk 9, 1—6). Luka smatra da naslov »apostol« za članove Dvanaestorice potječe od samog Isusa: »koje je nazvao apostolima« (Lk 6, 13). Čini se da je Luka znao za tu polemiku oko naslova »apostol«. On u Dj nigdje ne naziva Pavla »apostol« nego ga naprotiv sasvim jasno odjeljuje od apostola Isusovih. Takav način Lukina upotrebljavanja naslova »apostol« ispada kao neizravna kritika »zloporabe« naslova »apostol«.²²

No kod Pavla susrećemo daljnji razvoj pojma »apostol« kao »poslanika Kristova« u širem smislu riječi. Kad je Pavao započeo misijsko djelovanje po Evropi postajao je sve više svjestan da je i on po nalogu Isusa Krista »apostol«. Prvi se put naziva apostolom u 1 Sol 2, 7: »Apostol Isusa Krista«. Istim su naslovom obuhvaćeni i Silvan i Timotej s kojima je zajedno Pavao napisao poslanicu Solunjanima (1 Sol 1, 1; 2 Sol 1, 1). Nakon loma s Antiohijom Pavao naziva »Apostolm Isusa Krista« samo sebe (1 Kor 1, 1; 2 Kor 1, 1; Gal 1, 1; Rim 1, 1; Ef 1, 1; Kol 1, 1; 1 Tim 1, 1; 2 Tim 1, 1; Tit 1, 1) a ostale koji su mu pomagali da propovijeda Evanđelje naziva »svojim suradnicima« ili »svojom braćom« (1 Kor 1, 1; 2 Kor 1, 1; Kol 1, 1; 2 Kor 2, 13; Rim 16, 21; 2 Kor 8, 23) ili »svojim ljubljenim sinovima« (2 Tim 1, 2; 1 Kor 4, 17). Unatoč upotrebi tog naslova Pavao nije sebe nikada ubrojio u krug staroapostola (Dvanaestorice). Ako pretpostavimo da je pojam »apostol«, kako ga shvaća Luka, bio u upotrebi kod kršćana već godine 54—57., onda možemo razumjeti zašto su se Kefini ljudi opirali Pavlu i osporavali mu naslov »apostola«. Pavao se brani: »Zar ja nisam apostol? Zar ja nisam vidio našega Gospodina Isusa Krista?« (1 Kor 9, 1). Pavao se poziva na događaj pred Damaskom: on je Uskrslog Gospodina vidio i on je svjedok uskrsnuća Gospodnjega kao i mnoga druga braća (usp. 1 Kor 15, 6). Pavao pokušava objavu Uskrslog Isusa pred Damaskom dovesti u vezu s objavama Uskrslog Go-

²¹ E. M. Kredel, *Der Apostelbegriff in der neuen Exegese, Zeitschrift für katholische Theologie*, 78 (1956), 169—193; 257—305; W. Schmithals, *Das kirchliche Apostelamt. Eine historische Untersuchung*, Göttingen, 1961; W. Nagel, *Der Begriff des Apostolischen in der christlichen Frühzeit bis zur Kanonsbildung*, Leipzig, 1968; E. Lohse, *Ursprung und Prägung des christlichen Apostolates*, *Theologische Zeitschrift*, 9 (1953), 257—275; J. Cambier, *Paul, apotre du Christ et prédicateur de l'Évangile*, *Nouvelle Revue Théologique*, 81 (1959), 1009—1023; L. Cerfaux, *Pour l'histoire du titre Apostolos dans le NT*, *Recherches des Sciences Religieuses*, 48 (1960), 76—92.

²² Ph. Seidensticker, nav. dj., str. 75.

spodina Jedanaestorici na dan Uskrsa (1 Kor 15, 5—8) i tako opravdati naziv apostola i za sebe, najmanjeg od svih apostola (1 Kor 15, 9). No, on ne želi mnogo raspravljati o samom pojmu i nazivu apostola nego da dokaže svoje apostolstvo pokazuje svoje misijske uspjehe kojih ima više nego ikoji od Dvanaestorice (1 Kor 15, 10. 11; 9, 2): »Niste li vi moje djelo u Gospodinu? Vi ste pečat mojeg apostolata u Gospodinu!« (1 Kor 9, 2; usp. 2 Kor 3, 2 sl).

Svoje poslanje, svoje apostolstvo, brani Pavao i u poslanici Galaćanima. U Galaciji su mu apostolat osporavali njegovi protivnici judaisti koji su tvrdili da je Pavao velik dio Radosne vijesti iskrivio i sadržajno osiromašio (budući da je pogane oslobodio obaveze obrezanja i obdržavanja Mojsijeva Zakona) samo da bi se »ljudima svidio« (Gal 1, 10). »Doista, nastojim li ovo pridobiti ljude ili Boga? Ili idem li za tim da ljudima ugodim? Kad bih sveudilj nastojao ljudima ugađati, ne bih bio Kristov sluga!« (Gal 1, 10). Njegovi mu protivnici prigovaraju, dakle, da je njegovo Evanđelje ljudsko djelo i da propovijeda tako da se svidi ljudima. On odgovara: »Evanđelje koje sam vam navješćivao nije od ljudi, niti ga ja od kojeg čovjeka primih ili naučih, nego objavom Isusa Krista!« (1, 12). I to je istina! »Što vam pišem, Bog mi je svjedok, ne lažem!« (1, 16). Kad se poslije sastao sa »stupovima« jeruzalemske crkvene zajednice, oni su pred svim svijetom priznali pravovjernost i pravovaljanost njegova propovijedanja među poganima bez potrebe obrezanja. »Lažnoj braći« koja su htjela kršćane iz poganstva lišiti slobode koju su stekli u Kristu (usp. 2, 4) nije apostol Pavao ni načas »popustio« (2, 5), ni načas »podložio se« (2, 5). Bio je ustrajan u svojem pravu! Način na koji Pavao u Gal opisuje svoje poslanje očituje da se on distancira od kruga Dvanaestorice, koje, uostalom, on ne naziva nazivom »apostoli«, nego »stupovi« (Gal 2, 9) Crkve. Njima je izložio svoje Evanđelje, »da ne bi možda trčao uzalud« (2, 2). Ovo dokazuje da je Pavao, iako je sebi prisvajao naslov »apostol Isusa Krista«, sebe smatrao podređenim Dvanaestorici (kao što to zaključujemo i na temelju 1 Kor 15, 9).

Iz svega proizlazi da Pavao nije upotrebljavao naslov »apostol« u smislu crkvene časti nego u smislu misijskog (poslaničkog) djelovanja. U cijeloj je toj diskusiji bio u stvari po srijedi nesporazum: njegovi ga protivnici, judeokršćani, nisu dobro shvatili.

Osobna vrijeđanja

Pavla su njegovi protivnici osobno vrijeđali. Govorili su da je »skroman« kad je prisutan, a »odvažan« kad je odsutan (2 Kor 10, 1—2); da piše »stroge i snažne poslanice«, a »tjelesna mu je nazočnost nemoćna i riječ bezvrijedna« (2 Kor 10, 10); da je »samohvalisavac« (2 Kor 3, 1; 5, 12; 10, 14), da je nagao i da stalno mijenja svoje putne planove, te da se nitko na nj ne može osloniti (2 Kor 1, 17 sl; usp. 1 Kor 4, 18); da njegovo poticanje proističe iz zablude, nečistoće i prijevare (1 Sol 2, 3 sl; 2 Kor 4, 2 sl), da ugađa ljudima (Gal 1, 10; 2 Kor 10, 2); da trguje riječju Božjom (2 Kor 2, 17; 11, 7 sl; 12, 13 sl. 16 sl; Fil 4, 17) ... Pavao na te uvrede odgovara svojim protivnicima sa stanovitom ironijom.

No bio je on svjestan i svojih slabosti. On je trpio zbog slabosti svoje naravi. »Dan mu je trn u tijelu, anđeo Sotonin« (2 Kor 12, 7) i triput je molio Gospodina da odstupi od njega (12, 8). Njegov nastup nije bio osvajajući: nastupao je »u strahu i u slabosti i u velikom drhtanju« (1 Kor 2, 3). U Ateni su ga mudraci ismijali (Dj 17, 32), iz macedonskih je gradova bio istjeran (Dj 17, 10. 14). U Galaciji je započeo propovijedati sa stanovitim tjelesnim tegobama (usp. Gal 4, 12—13). Nije bio tako dobar govornik kao na primjer Apolon (1 Kor 2, 4; 2 Kor 11, 6). Ali on se pouzdavao u Boga koji mu davaše snage i jakosti. »Dosta ti je moja milost, jer snaga se u slabosti usavršuje«, govorio mu je Gospodin (2 Kor 12, 9). »Jer, Evanđelje naše nije k vama došlo samo u riječi nego i u snazi, u Duhu Svetomu i mnogostrukoj punini!« (1 Sol 1, 5; 2, 1). Iz ovakve životne situacije rađa se njegova teologija o jakosti i slabosti, o mudrosti i ludosti (1 Kor 1, 24; 1, 26—31; 2, 1—5).

Progonstva i suživljavanje s trpećim Kristom

Pavao je sve probleme koji su mu u životu nadolazili nastojao uvijek povezivati s poviješću spasenja koja se kreće prema eshatonu i tako ih je nastojao riješiti. U tom je svjetlu našao smisao i progonstvima. Shvatio je da su propovijedanje Isusova Evanđelja i progonstvo nerazdruživi čimbenici: »Kroz mnoge nam je nevolje ući u kraljevstvo Božje!« (Dj 14, 22). Bio je svjestan da je svojim trpljenjima i progonstvima postao nasljedovatelj Isusa Krista i starozavjetnih proroka (1 Sol 2, 14), da je postao sudionik Kristovih trpljenja (Fil 3, 10). U njegovu tijelu postepeno umire sam Krist (2 Kor 4, 10—11). »S Kristom sam razapet!« (Gal 2, 19), »Nosim znakove rana Isusovih na svome tijelu!« (Gal 6, 17). Svjestan svega ovoga, lakše je podnosio nevolje svih vrsta koje su ga snalazile zadnjih godina prije uhićenja u Jeruzalemu godine 58.

Uhićen i zatvoren (godine 58. na Duhove)

Iz Korinta otputuje Pavao kopnenim putem preko Filipa, Troje i Mileta prema Jeruzalemu. U Miletu je govorio predstojnicima efeške crkve, ali u Efez se nije htio svratiti. U tom govoru, popraćenom plačem i suzama, Pavao već predosjećajući da ga čeka skora smrt i da se u Jeruzalemu za nj spremaju nova progonstva (usp. Dj 20, 19—38). U Tiru ga učenici odvrćaju od putovanja u Jeruzalem sluteći zlo (21, 4), ali on ih ne poslušao. U Cezariji neki prorok Pavlu proriče da će ga u Jeruzalemu svezati (Dj 21, 11) i poganima predati. Ali Pavao kroči nesmetano i hrabro naprijed prema Jeruzalemu: »Što plaćete i parate mi srce? Ta spreman sam ne samo biti svezan nego i umrijeti u Jeruzalemu za Ime Gospodina Isusa!« (Dj 21, 13).

Osim straha pred Židovima u Jeruzalemu Pavao se još boji i toga kako će ga primiti »braća« i kako će primiti kolektu koju je za njih sabrao: »Borite se u molitvama Bogu upravljanim za me, da umaknem onim nevjernim u Judeji i da moja pomoć (kolekta) Jeruzalemu bude po volji svetima (kršćanima)!« (Rim 15, 31).

Teško je reći zašto je sada opet Pavao putovao u Jeruzalem, kad se posljednji put tako razočarao i napustio ga, izgledalo je, zauvijek. Možda je došao da donese kolektu (Dj 24, 17) ili da posjeti Hram ili, što je najvjerojatnije, da dokaže svoju navezanost na palestinsku tradiciju i da se izmiri s jeruzalemskim kršćanima. Svakako, u Jeruzalem ga je tjerao Duh (Dj 20, 22) a on se Duhu pokorio: »Volja Božja neka se vrši!« (Dj 21, 14).

Dolazak i boravak Pavlov u Jeruzalemu opisuje Luka u Dj 21, 17 sl. Prema Luki kršćani su se u Jeruzalemu dolaskom Pavlovim obradovali (Dj 21, 17). Pretpostavljamo da su se obradovali kršćani helenisti koji su odmah doznali da je Pavao stigao u Jeruzalem, dok judeokršćani nisu tako brzo znali za njegov dolazak, svakako ne prije nego je pohodio Jakova (usp. Dj 21, 22). U Jeruzalemu pripovijeda Pavao kršćanima o svojim velikim misijskim uspjesima, kako se mnogo pogana obratilo Kristu. Starješine su nad njegovim izvještajem bile iznenađene. Očito su još uvijek bili uokvireni u svoja uskožidovska shvaćanja: bili su vjerni židovskom Zakonu. Tu se od Apostolskog sabora naovamo nije mnogo promijenilo (usp. Dj 15, 4. 22 sl).

Pavlov posjet Jeruzalemu, naravno, postaje opasnost, jer u Jeruzalemu su većina kršćana obraćeni Židovi koji su »revnitelji Zakona« (Dj 21, 20) i znaju da Pavao »pogane upućuje na otpad od Mojsija učeći ih da ne obrezuju djecu i ne žive po običajima« (tradicijama) (Dj 21, 21). Ovi podaci u Dj 21 daju nam naslućivati da starješine jeruzalemske Crkve na čelu s Jakovom nisu znali što bi sada s Pavlom učinili: stvorio im je svojim dolaskom samo veliku neugodnost! Starješine su shvatili njegov način djelovanja među poganima, ali judeokršćani vjernici ne. Starješine mu stoga predlože da uzme četiri nazirejca i da se s njima očisti. Pavao nije nikada prezirao židovski zakon, židovsku pobožnost ili vjernost Zakonu, pa je stoga taj savjet prihvatio. Uostalom, on se time i hvalio kako je i Židovima bio Židov da Židove pridobije (1 Kor 9, 20).²³ Pavao je prihvatio taj savjet jeruzalemskih starješina, jer se želio javno pokazati solidarnim s jednom židovskokršćanskom zajednicom kao što je to bila jeruzalemska kršćanska zajednica. Uzeo je te ljude nazirejce, s njima se posvetio i ušao u Hram »da oglasi svršetak dana posvećenja« (Dj 21, 26). Ali sedmi dan ga neki Židovi iz Azije (vjerojatno iz Efeza) opaze u Hramu i prepoznaju te pobuniše narod protiv njega: »Izraelci, u pomoć! Evo čovjeka koji sve posvuda poučava protiv naroda, Zakona i ovoga mjesta, pa je još i Grke uveo u Hram i oskrnuo ovo sveto mjesto!« (Dj 21, 28). Uveo je naime u Jeruzalem Trofima iz Efeza, a Židovi iz Azije su mislili da ga je uveo i u Hram. Pavao to nije učinio; bio je ovaj put vrlo oprezan i nije htio sebe ni druge izlagati opasnosti. Protivnici su osuđivali Pavla na temelju neutvrđene pretpostavke. Navalili su odmah na njega; svi su ga počeli tući; »sav je grad uzavreo« (Dj 21, 31). Morala je posredovati četa rimskih vojnika koja ga je našla na vratima Hrama isprebijana i po naredbi Klaudija Lizije svezala i odni-

²³ H. Windisch, *Paulus und des Judentum*, Stuttgart, 1935; W. D. Davies, *Paul and Rabbinic Judaism*, London, 1955 (2. izd.); K. Thieme, *Paulinismus und Judentum*, Freiburg, 1952/53, br. 17/18 (strana 20—25).

jela u tvrđavu, a narod je za njim vikao (21, 35). Pavao je bio toliko isprebijan da se nije mogao uspjeti po stepenicama nego su ga vojnici nosili. Odavde Pavao govori narodu svoj posljednji govor na hebrejskom materinskom jeziku (21, 40 — 22, 21).

Židovi su vidjeli sada konačno Pavla svezana i bili su već poluzadovoljni. Htjeli su ga ubiti, no to im nije uspjelo, jer im ga je rimska četa otela iz ruku. U zatvoru je noću Pavao imao viđenje i čuo riječi: »Hrabro samo! Jer kao što si za me svjedočio u Jeruzalemu, tako treba da i u Rimu posvjedočiš!« (Dj 23, 11). Lišen slobode Pavao je sproveo u Palestini još dvije godine, a tada je pozvavši se na cara krenuo put Rima. Na moru je doživio brodolom. Tad mu se opet ukaza anđeo i reče: »Ne boj se! Pred cara ti je stati!« (27, 23). I bio je spašen kao i uvijek do sada. »Ali u sebi prihvatismo i smrtnu osudu da se ne bismo uzdali u same sebe, nego u Boga koji uskrisuje mrtve!« (2 Kor 1, 9 sl).

Pavao se uvijek nadao u spas, i u zadnjem svom zatvoru: »Za prve moje obrane nitko ne bijaše uza me, svi me napustiše. Ne uračunalo im se! Ali Gospodin je stajao uza me, on me krijepio da se po meni potpuno razglasi Evanđelje, te ga čuju svi narodi; i izbavljen sam iz usta lavljih. Izbavit će me Gospodin od svakoga zla i spasiti za svoje nebesko kraljevstvo. Njegova slava u vijeke vjekova. Amen!« (2 Tim 4, 16—18). Ovo je riječ zaključnica ovog velikog ispaćenog sluga Kristova!